

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature
Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 3, Eylül/September 2020

Gonca ŞARKLI GÜVERCİN

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı
goncagsarkli@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3413-1028>

***Tersine Dünya* Romanından Hareketle Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın - Erkek Rollerinin İncelenmesi**

*A Study of Gender and Male’s and Female’s Roles
in Turkey Based on “Tersine Dünya” Novel*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 16.05.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 31.08.2020

Yayın Tarihi/Published: 11.09.2020

Atıf/Citation

Şarlı Güvercin, Gonca (2020). *Tersine Dünya* Romanından Hareketle Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın - Erkek Rollerinin İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), s. 471-482.

DOI: 10.34083/akaded.738355.

Şarlı Güvercin, Gonca (2020). A Study of Gender and Male’s and Female’s Roles in Turkey Based on *Tersine Dünya* Novel. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (3), p. 471-482.

DOI: 10.34083/akaded.738355.

<https://doi.org/10.34083/akaded.738355>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Kadın- erkek arasındaki ilişki hemen her çağda edebiyatımızın konusu olmuştur. Sosyo- ekonomik açıdan her tabakadan kadının ve erkeğin bulunabileceği edebiyatımızda, ataerkil toplum yapısının dayattığı toplumsal rolün aksine davranan kadın tipini bulmak ise oldukça güçtür.

Tersine Dünya romanında toplumumuzdaki ilişkiler alışılmışın dışına çıkılarak, toplumsal hâkimiyetin kadında olduğu bir bakış açısıyla verilmiştir. Böylelikle ülkemizdeki kadın ve erkek rollerinin nasıl şekillendiğine ve rollerin neler olduğuna okuyucunun dikkati çekilmiştir. Roller tersine döndürülerek, okuyanın cinsiyet, toplumsal cinsiyet- özellikle kadın- ve toplumsal rol üzerine düşünmesi sağlanmıştır.

Makalemizde Orhan Kemal’in mizahi romanlarından olan *Tersine Dünya*’daki kadın ve erkek rollerine değinilerek, toplumun bireylerden beklentileri vurgulanmaya çalışılmış ve kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları sıkıntıların kitap üzerindeki yansımaları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, Tersine Dünya, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, rol.

Abstract

The relation ship between women and men has been the subject of our literature in almost every age. In our literature where all socio-economicle velsof women and men can be found,it is very difficult to find the type of woman acting contrary to the social role imposed by the patriarchal social structure.

In the Tersine Dünya novel, the relationships in our society are out of the ordinary and given from a perspective in which social domination is in women.Thus, the attention of there ader was drawn about what are the roles of men and women in our country and how these roles are shaped.By reversing the rolest here ader is provided to think about sex, gender – especially women- and social role.

In this article, it is tried to emphasize the expectations of the society from individuals by mentioning the roles of men and women in Tersine Dünya novel which is one of Orhan Kemal’s humorous novels and the reflections of women’s difficulties in social life on the book are discussed.

Keywords: Orhan Kemal, Tersine Dünya, sex, gender, role.

Giriş

Ataerkil bir toplum düzenine sahip olan Türkiye’de, Orhan Kemal’in *Tersine Dünya* romanı çağdaşı yazarlar arasındaki feminist gözlemlerle çarpıcı bir yer tutmaktadır. Her ne kadar Orhan Kemal’in mizahi eserleri içinde ele alınsa da, bu roman Türk toplumunda kadının yerine ve hislerine dair önemli gözlemler barındırmaktadır.

Çukurova ile birlikte anılan Orhan Kemal, edebi açıdan doğduğu topraklar gibi verimli bir hayat geçirmiştir. Elli altı yıllık ömrüne roman ve öykü başta olmak üzere, anı, inceleme, oyun, röportaj türlerinde eserler sığdırmıştır. Onun bu üretkenliğinde geçimini yazı ile sağlamasının da önemli bir rolü vardır.¹

Sinema ve tiyatroya da uyarlanan *Tersine Dünya* romanı, yazarın kısa romanlarından biridir. 122 sayfadan oluşan romanda Orhan Kemal’in tüm eserlerinde bulunan dil özellikleri göze çarpmaktadır. Mahalledeki, fabrikadaki, sokaktaki insanı yazan Kemal, bu romanda da küçük insanların sıradan hayatlarını güç dengelerini tersine dağıtacak şekilde okuyucuya sunmuştur. Romana farklı bir yer kazandıran ve okuyucuyu sürekli dikkatli olmaya sevk eden bu “tersine”lik durumudur.

Orhan Kemal’in Hayatı ve Edebi Kişiliğine Bir Bakış

Edebiyatımızda Çukurova dendiği zaman akla ilk gelen isimlerden biri olan Orhan Kemal, sadece bir yöreyi anlatan, o yöreyle sınırlandırılabilir bir yazar olmanın çok ötesinde anlamlar ifade etmektedir. Orhan Kemal, eserlerini oluştururken sıradan insanların günlük hayatlarını onların gözünden yansıtarak aydın ve halk arasında süregelen kopukluğu ortadan kaldırarak, anlattığı kişilerden biri olmayı başarmıştır. “*Ufak insanların günlük ufak meselelerini okuyucuya anlatmak, anlatabilmek çok zordur. Bunun için ayrıntıları layıkıyla verebilmek, o tiplerin gerçek dünyalarında yaşamış olmaya bağlıdır.*” (Otyam 2015: 148) Yazarın hayatına baktığımızda da seçkin bir zümrenin çocuğu olarak dünyaya gelmesine rağmen yaşamı boyunca çektiği zorluklar ve olaylara bakış tarzı aslında onun anlattığı insanlardan çok da farklı bir hayat sürmediğini göstermektedir. Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal, 15 Eylül 1914’te Adana’nın Ceyhan ilçesinde dünyaya gelmiştir. Yazarın annesi Bulgaristan kökenli Azime Hanım öğretmendir; babası ise Elazığ kökenli, eski bir İttihatçı olan Abdülkadir Kemali’dir. Yazarın babası subaylık yaptığı dönemlerde ateşli bir itttihatçıdır. Milletvekilliği ve bir dönem Adalet Bakanlığı yapar. Kemali’nin muhalif tavrı Cumhuriyet sonrasında da devam eder. İstiklal Mahkemesi’nde yargılanıp kısa bir tutukluluk dönemi yaşar. Sonrasında 1930’da Ahali Cumhuriyet Fırkası’nı kuran Abdülkadir Kemali iktidara yönelik eleştirileriyle gündemde kalır.

¹ Bkz. Otyam, Fikret (2015). *Arkadaşım Orhan Kemal*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Babasının bu muhalif tavrı yazarın hayatını etkileyen önemli noktalardan biri olmuştur. Abdülkadir Kemali’nin Suriye’ye sürülmesinden sonra başlayan geçim sıkıntısı sebebiyle Orhan Kemal Beyrut’ta lokantada, matbaada vb. işlerde çalışarak ailesine destek olur. Onun yaşadığı bu yoksulluk hayatı boyunca peşini bırakmayacak ve romanlarında işlediği kişilerde yansımaları bulacaktır.

Orhan Kemal’in hayatında dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise aile içi şiddete maruz kalmış olmasıdır. Futbol oynadığı için babası tarafından sırtında sopa kırılacak kadar şiddete maruz kalan Kemal, aynı zamanda annesinin şiddet görüşüne de tanık olacaktır. *“Babam, annemi saçlarından yakaladı, sofada sürüdü, sürüdü, sürüdü... Sonra çizmeleriyle tekmeledi, tekmeledi, ezdi ve avucunda kalan bir tutam saçı nefretle silkeledi”* (Orhan Kemal 2016a: 18). Bu durum romanlarında anlattığı karakterlere de yansımıştır. Romanlarında ele aldığı kadınlardan bazıları şiddet görmektedir ve bu şiddet sahneleri oldukça çarpıcı bir biçimde verilmiştir. Örneğin Tersine Dünya romanında gücü elinde bulunduran taraf olan kadınlar erkeklere şiddet uygulamaktadırlar (Orhan Kemal 2018).

Yazar edebi hayatı boyunca roman başta olmak üzere öykü, anı, senaryo, röportaj türlerinde eserler vermiştir. Diğer türler makalemizin esas konusu dışında kalacağından burada romanlarının ele alınması uygun görülmektedir. Orhan Kemal hem kendi hayatını hem de köyden kente göç etmiş, şehir ile köy arasında sıkışmış, fabrikalardaki işçilerin hayatını iç içe verir birçok romanında. *“Baba Evi”, “Avare Yıllar”, “Dünya Evi”, “Cemile”* ve *“Arkadaş Islıkları”* kendi hayatından izler taşıyan ilk romanlarındandır. (Şeker 2019: 113) Çukurova’yı mekân olarak kullandığı ve burada yaşayan köylünün hayatını ve sorunlarını işlediği eserler Orhan Kemal’in edebi kimliğinin ana hatlarını oluşturmuş romanlardır. Bu romanların içine *“Bereketli Topraklar Üzerinde”, “Vukuat Var”, “Hanımın Çiftliği”, “Kaçak”, “Eskici ve Oğulları”, “Kanlı Topraklar”* ve *“Murtaza”* örnek verilebilir. Mekanın İstanbul olduğu ve ele alınan kişilerin farklılık gösterdiği romanları ise *Serseri Milyoner”, “Suçlu”, “Sokakların Çocuğu”, “Devlet Kuşu”, “El Kızı”, “Gavurun Kızı”, “Gurbet Kuşları”, “Bir Filiz Vardı”, “Yalancı Dünya”, “Müfettişler Müfettişi”, “Evlerden Biri”, “Kötü Yol”, “Küçücük”, “Üç Kağıtçı”* ve *“Sokaklardan Bir Kız”* dır.

M. Narlı, Orhan Kemal’in romanlarını şu şekilde sınıflandırır: *“Sosyolojik bir okumayla devam edecek olursak, sonuçta Türkiye’de 1930-1970 yılları arası yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik dönüşümlerin yazarın romanlarına yansydıklarını görecek şekilde:*

1. *Yazarın kendi çocukluğunu ve ilk gençliğini, Türkiye’deki siyasi, sosyal ve ekonomik değişmelere göndermeler yaparak işlediği ‘otobiyografik’ romanlar.*

2. Tarımda endüstrileşmenin, Menderes dönemiyle başlayan demokratik siyasi uygulama ve kapitalist ekonomik yapılaşmanın yansıdığı 'Çukurova'daki tarım ve fabrika insanların romanları'.

3. Özellikle 1950'lerden sonra değişen sosyal hayat tarzını, tüketim anlayışını ve bunların doğurduğu problemleri ele alan 'İstanbul'daki küçük ve yoksul insanların dünyasını anlatan romanlar'.

4. Komik tip oluşturma amacının güdüldüğü 'Mizahi romanlar'

gibi bir çerçeve de çizebilir (Narlı 2002: 591)."

Makalemizde ele aldığımız *Tersine Dünya; Murtaza, Müfettişler Müfettişi, Üç Kağıtçı* gibi yazarın mizahi romanlarından biri olarak ele alınmaktadır. Ancak verilen kişiler -rollerinin tersi düşünüldüğünde- yine Orhan Kemal'in kişilerinin bütününde var olan yoksul ve kenar mahallede yaşamını sürdüren sınıfın ortak özelliklerini sergilemektedir. Ayrıca bu romanda ele alınan tipler ülkemizde kadın erkek rollerinin algılanışını, ahlak ve namus kavramlarını ve yoksullukla insan ilişkilerinin düzenlenmesi arasındaki bağıntıyı sunmaktadır.

Romanın ana karakteri olan Bitirim Leyla serseri, üçkâğıtçı, aile sahibi bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Olay örgüsü içinde geçen bayan komiserlerden biri ağzından Leyla şöyle tasvir edilir: "Karın suya batmazın biri. Irza namusa dolanmak onda, barbutla kumar onda, üçkâğıt atmak onda, manita, söğüş, tav, dızdızcılık, hep onda! Tutulacak iyi bir yanı yok." (Orhan Kemal 2019: 33) Tipik mahalle kabadayısı tasvirinin kadın hali olarak karşımıza çıkar. Olayın ana çatışması onun bu özelliklerine dayanarak başlar. Üçkâğıt oynattığı bir günün sonunda yine sarhoş olması ve bekçinin oğluna asılması yüzünden bekçiyle tartışır ve hapse düşer. Onun mahkûm olması ile kocası çalışmak zorunda kalacak ve ailesi dağılacaktır. Bitirim Leyla hapisteyken kocasını ve özellikle oğlunu merak edip namusunu koruyamamaktan endişe duyarken, hapisten çıktıktan sonra beklenenin aksi şekilde davranıp kocası ve oğlunu önemsemeyerek yeni birine âşık olacak ve kendi yoluna gidecektir. Kocası ve oğlu ise ahlaken düşük bir durumda iken Bitirim Leyla ile pavyonda karşılaşsalar da yeni hayatlarının peşinden koşacaklardır.

"Tersine" Dünya

Tersine Dünya mizahi yönünün güçlülüğü ile edebiyatımızda dikkat çekici romanlardan biri olabilecek niteliktedir. Romanda esas vurgulanan ve okuyucunun zihnini horlayan kadın erkek rollerinin farklılaşması onun mizahi yönünün ana hatlarını oluşturmakla birlikte toplumumuzdaki algıyı yansıtmaya açısından da romanı değerli bir hale getirmektedir.

Orhan Kemal'in bu eseri sadece roman olarak kalmamış farklı yıllarda sahneye ve sinemaya da uyarlanmıştır. 1993 yılında yönetmenliğini ve senaristliğini Ersin

Pertan’ın yaptığı –yine aynı adlı- *Tersine Dünya* filmi tiyatroya da uyarlanmıştır. Nilüfer Belediye Tiyatrosu, Bakırköy Belediye Tiyatrosu ve İstanbul Devlet Tiyatrosu tarafından sergilenen oyunlarda mizahi yön ön plandadır (Güveli 2016).

Romanda kadın karakterler güçlü biçimde tasvir edilip detaylandırılırken erkek karakterlerin çoğunun ismi bile verilmemiştir. Onlar sadece toplumda ya da romanda yer aldıkları rolü vurgulayacak şekilde tasvir edilmiş ve birey olmaktan uzaklaştırılarak sembolik biçimde kullanılmışlardır. Örneğin romanın başkarakteri Bitirim Leyla’nın kocası yakışıklılığı ve namuslu oluşu ile okuyucuya aktarılmış, roman boyunca ismi verilmemiştir. Aynı şekilde yeni yetme oğlanın da davranışlarından bahsedilirken ismine ya da hislerine yer verilmemesi onların romanda bulunma sebeplerini ön plana çıkarma çabasının bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Tersine Dünya romanında kadın cinsiyeti ile beraber verilen ve aslında toplumumuz tarafından erkeklere yakıştırılan davranış kalıplarına geçmeden önce cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tanımlarının verilmesini uygun bulunmaktadır. Cinsiyet (sex) bireyin doğumundan itibaren biyolojik olarak sahip olduğu özellikleri ifade eder ve evrenseldir. Toplumsal cinsiyet (gender) ise Ann Oakley tarafından 1972 yılında yayımlanan Sex, Gender and Society’ de açıkladığı üzere erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. (Vatandaş :31) Toplum bireyden biyolojik cinsiyetine da dayandırılacak şekilde uygun davranış kalıpları belirler. Fiziksel özelliklerden yola çıkılarak oluşturulmaya başlanan bu davranış kalıpları zamanla cinsiyetler arası eşitsizliği de beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyet bireyin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye, bu bilgi dâhilinde olmak üzere toplumsal düzlemde bireyden beklenenlere ve toplumda bireye biçilen konuma işaret eder (Vatandaş :29).

Cinsiyet kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklara işaret ederken, toplumsal cinsiyet genel anlamda toplumda kadın ya da erkekle ilişkili olmakla birlikte, farklı yaş dilimlerinde erkeklerin ve kadınların etkileşimlerinin sosyal- kültürel bakımdan inşa biçimlerini ve anlamlandırılmalarını kapsamaktadır (Uluocak vd, 2014: 7).

Bireyler toplumda bu anlamlandırılmalarından yola çıkarak çeşitli roller üstlenmektedir. Rol belli bir toplumsal duruma ilişkin olarak beklenen davranışlar veya belli bir toplumsal durumdaki kişiden beklenen işlemlerle onun gerçek edimlerinin toplamı veya belli bir toplumsal duruma ilişkin gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları (Tan 1979: 158) gibi farklı ifadelerle tanımlanmıştır. Tanımların hepsi de toplumun bireyden istediği davranışa vurguda bulunmaktadır (Vatandaş :33).

Romanda mizahi unsur toplumsal cinsiyet rolleri açısından yer değiştirmiş olan kadın ve erkeğin davranışları temelinde oluşturulmuştur. Bu davranışlar içerisinde

sosyal hayattaki yer, ev içi işler, namus ve ahlak kavramı, kullanılan dil, çalışma alanları karşımıza çıkmaktadır.

Orhan Kemal, kişilerini buldukları çevrenin özelliklerine göre konuşuran ve zaman zaman bu nedenle de eleştirilen bir yazardır. Ancak o eserlerinin gerçekliğini koruyabilmesi ve karakterlerinin okuyucuyu etkileyebilmesinde bu durumun önemini vurgular. "Orhan Kemal bunun sebeplerini şöyle açıklar:

- 1) *Onların arasından biriyim ve onları daha iyi tanıyorum.*
- 2) *Edebiyat baştan bugüne öz dilini en iyi konuşanların maceralarıyla dolu. Halkın anlatılmaya ihtiyacı var." (Otyam 2015: 114)*

Tersine Dünya romanında da yazar bu tavrını sürdürmüş ve karakterlerini kişilik özelliklerine, buldukları çevreye uygun bir dille konuşurmuştur. Roman boyunca değişen rollere dil de uyum sağlamış ve eril dilin yerini "dişil" dil olarak adlandırabileceğimiz bir dil almıştır. Toplumumuzda genel kabul olarak benimsenen ataerkil zihniyet dilin kullanımına, atasözlerine, deyimlere ve argoya da yansımıştır. Ataerkil zihniyetin sonucu olarak kadın hep ikincil birey konumunda var olagelmiş ve onun gibi olmak, "kadın" gibi olmak erkek tarafından aşağı konumda olmak şeklinde algılanmıştır. Bu durumun tam tersi olarak içinde "erkek"lik barındıran her türlü söz veya davranış marifet olarak kabul edilmiştir. Romanda eril dilin tersine olacak şekilde baskın dişil dilin kullanımına bazı örnekler verilebilir.

- "Bir kadın, erkeğinin küçük tanrısıydı." (Orhan Kemal 2019:9)*
- "Elleri sabunlu ev erkekleri..."(Orhan Kemal 2019:9)*
- "...adam adamcık evinin işleriyle uğraşmak..."(Orhan Kemal 2019: 11)*
- "Bıyığı olanın, dini imanı olmazdı." (Orhan Kemal 2019: 16)*
- "Yiğitliğe, kadınlığa sığar mıydı?" (Orhan Kemal 2019: 16)*
- "Babam kocam olsun..."(Orhan Kemal 2019: 19)*
- "Erkek başımla ben ne yaparım şimdi ortalarda?" (Orhan Kemal 2019: 40)*
- "Bir erkek, namusunu karısı için taşımaz." (Orhan Kemal 2019: 43)*
- "Erkek misin ki kaçacaksın? Kadınlık öldü mü?" (Orhan Kemal 2019: 45)*
- "Bir erkek köpek kuyruğunu sallamazsa, kancık köpekler ardından koşmazlardı." (Orhan Kemal 2019: 58)*
- "Saçı kısa olanlar, biraz akli kısa olurlar." (Orhan Kemal 2019: 83)*
- "Erkek, erkeğin şeytanı be!" (Orhan Kemal 2019: 96)*
- "...kenarına bak bezini al, babasına bak oğlunu al..." (Orhan Kemal 2019: 102)*

“ Elinin hamuruyla kadın işine karışma.” (Orhan Kemal 2019:106)

Yazar karakterlerin buldukları çevreye ve tavırlarına uygun olarak argo sözcüklere ve hatta küfre de romanda yer vererek gerçekçi tavrını sürdürmüştür.

Romanda erkeğin üstlenmesi gereken rollerden biri de çalışıp evini geçindirmekken toplumsal olarak kadına evde oturma ve ev işlerini yapma rolleri biçilir. Çocuğa bakmak, yemek hazırlamak, evdeki temizliği yapmak ve evin düzenini sağlamak kadının rolleri arasında görülür. Celalettin Vatandaş’ın “Toplumsal Cinsiyet ve Rollerin Algılanışı” makalesinde yapılan araştırmada, Türkiye’de kadını ve erkeksi olarak görülen işler hem kadın hem de erkek katılımcılara sorulmuş ve her iki cinsiyetin küçük farklarla belirli işleri kadına ve belirli işleri erkeğe yakıştırdığı görülmüştür. Örneğin ev içi işlerden yemek yapmak, bulaşık yıkamak, temizlik yapmak, ütü yapmak her iki cinsiyetin de kadına yüklediği sorumluluklardandır. (Vatandaş: 41) *“Bireyin içinde yaşadığı toplumsal kültürü; bir kadın ve erkeğin nasıl davranacağı, nasıl düşüneceği ve nasıl hareket edeceğine ilişkin beklentileri ortaya koyan, yani kadın ve erkeği sosyal olarak yapılandıran özellikleri belirlemektedir.”* (Akın ve Demirel 2003: 74) İncelenen romanda da kadın rolünü üstlenen erkeklerle ilgili Bitirim Leyla’nın hoşlandığı erkek betimlenirken hayatını anlatmak için *“Babasının dizinin dibinde bulaşık, çamaşır yıkamaktan, ortalığı süpürüp yemek pişirmekten bıkmış usanmıştı.”* (Orhan Kemal 2019: 8) ifadesi kullanılmıştır. Palabıyık Hasan ise oğlunu *“Alimden çok memnunum. Ev işlerinde sağ kolum. Sabahleyin erkenden kalkar, ortalığı süpürür, çayı hazırlar. Biz daha uyurken günlük işlerimizin yarısı bitmiş olur.”* (Orhan Kemal 2019: 39) sözleriyle övmektedir. Kadınlar da ev işi konusundaki rollerini kabullenmişler hatta ev içindeki hâkimiyetlerini erkekten üstün oldukları bir alan kabul ederek çoğu zaman paylaşmaya da yanaşmamaktadırlar. Erkekler de kendi rollerini benimserken kadının ev içi rollerini de vurgularlar. Romanda başının belaya girmesinden çekinmeyen tersine rolüyle verilmiş bir kadın yine tersine rolüyle verilmiş bir erkeğin işlerini şöyle tanımlamaktadır:

“Erkeğin vazifesi evine çekilip tahta silmek, bulaşık, çamaşır yıkamak, yemek pişirmek, sonra da akşam kocasını pencerede beklemektir.” (Orhan Kemal 2019: 106)

Bu durumun tam tersi olduğunda yani kadın çalışmak istediğinde - ya da daha çok- çalışmak durumunda kaldığında namusu ile ilgili endişeler baş gösterir. Toplum tarafından kadının kamusal alanda çalışması yadırganır. Kadın ve erkek rollerinin belirleyicisi olan aile erkeğin dışarıda çalışmasını normalleştirirken kadının evde kalmasını daha uygun görmektedir. Aile kadın istihdamını şekillendirmede kilit bir konumdadır; çünkü hem kadınların çalışmaya ilişkin kararlar almalarında hem de onların emek piyasasına sundukları emeğin niteliğinin belirlenmesinde, bir dizi önemli rol oynamaktadır” (Dedeoğlu 200: 140). Her ne kadar günümüzde çalışan kadın sayısı artış gösterse ve durum daha normal olarak algılanmaya başlasa da köyden

kente göç eden ve gelir durumu düşük ailelerde hala yadırganmakta ve kadın mümkün olduğunca evde kalmaktadır. Kadının çalışmasının istisnası ekonomik zorluğun baş göstermesiyle meydana gelir. *"Kadın işçiler üzerine yapılan birçok araştırma göstermektedir ki; kadınların çalışma yaşamına katılmalarındaki en önemli nedeni, ailenin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ifade etmektedir. Kadınların ev dışında çalışmasının toplumsal olarak kabul görmediği toplumlarda, ailenin ekonomik ihtiyaç içinde olması ve ekonomik sıkıntılar kadının çalışmasının belli alanlarda sosyal olarak kabul edilmesini kolaylaştırmaktadır"* (Dedeoğlu 200: 152). Eğer kadının çalışması gerekiyorsa bu durum kocasının iznine bağlıdır. *"Türkiye'de çalışan kadınlar üzerine yapılan çalışmaların ortak bulgularından biri, ailenin erkek üyelerinin kadınların çalışmalarına 'izin' vermemeleridir. Bu durum, kadınların emek piyasasına katılmalarının önünde önemli bir engel olarak durmaktadır"* (Dedeoğlu 200: 165).

Tersine Dünya'ya baktığımızda da hem romanın ana karakteri olan Bitirim Leyla'nın kocası hem de diğer erkekler genellikle ev erkeği olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Bitirim Leyla'nın karısının çalışmaya başlama sebebi Bitirim'in hapse düşmesidir ve bu durum hem Bitirim Leyla'da hem de kendisinde endişe yaratacaktır. Romanda erkeğin çalışmasının istenmeme sebebi namusuna halel getirme korkusudur. Çiftlerde erkeğin çalışması kadında bir yetersizlik, eksiklik duygusu yaratmakta ve toplumun erkeğe bakışı açısından endişe uyandırmaktadır. Ülkemizde de "ideolojik" olarak kocalar eğer eşleri fabrikada çalışırlarsa kendilerinin toplumsal saygınlıklarını yitireceklerini düşündüklerinden eşlerinin veya kızlarının çalışmasına izin vermenin bir anlamda bir erkeğin ailesine iyi bakmadığını herkese ilan etmesi olarak algılanmaktadır. (Dedeoğlu 200: 166) Bu düşünceye paralel olarak Orhan Kemal "Bu zamanda kendini bilen namuslu bir kadın, kocasını el kapılarında çalıştırmaz." (Orhan Kemal 2019: 65) ifadesine yer vermiştir.

Ele aldığımız eserde erkeğin çalışmasıyla ilgili en önemli sıkıntı ise erkeğin namusundan olacağı korkusudur.

"El kapıları..."

Hiç kimse el kapılarında çalışan babalara namuslu gözüyle bakmazdı. Böyle erkekler "o biçim"di. İş yerlerindeki usta, ustabaşı ya da kâtip karılar, namusuyla çalışmak, evinin nafakasını kazanmaktan başkasını düşünmeyen erkekleri kötü yola sürükler, ortalara düşürür, sonra da zavallılar ya genelevlerde soluğu alırlardı ya da eli yüzü düzgünse barda, pavyonda konsomatır olurdu." (Orhan Kemal 2019: 3)

Bitirim Leyla hapse düştüğünde kocasının çalışmak zorunda kalmasına üzüldür ve namusuna laf geleceği korkusuna kapılır. Çevredekilerin kocası hakkındaki düşünceleri ve davranışlarının değişeceğinin farkındadır. *"Irz ehli genç adam çalışmak zorunda kalacaktır.(...) Asıl kötüsü, genç kocasının işyerindeki kurt patron karılarla usta, usta yardımcısı, gözünü budaktan sakınmayan, fabrika kapılarında rakı, şarap kokulu ağızları,*

akları kızarmış gözleriyle işbaşı ve paydoslarda işe girip çıkan masum erkeklere canavar gibi bakan işsiz güçsüz karılardı. (...) Kocasını da Allah için namuslu erkekti. Ya çekildiği yana sürüklenip gidecek ya da gözü dönmüş azgın bir karının bıçağı altında can verecekti.” (Orhan Kemal 2019: 37)

Kadının çalışması gerektiği durumda iş bulma süreci ve çalışacağı iş yerinin belirlenmesi de yine toplumsal normlara uygun bir şekilde eserde verilmiştir. Ekonomik zorluk nedeniyle çalışmak zorunda kalan kadın çalışacağı sektörün belirlenmesinden nasıl iş bulacağına kadar toplum tarafından belirlenmiş kurallara uygun hareket etmek durumundadır. Türkiye’de yapılan araştırmalar sonucunda kadınların genellikle enformel sektörde çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.²

Kadının iş hayatına atılırken, çalıştığı iş yerinde namusunu korumak adına ve aslında toplumsal olarak kontrol altında tutulabilmesini sağlamak amacıyla çalıştığı işyerinde bir akrabasının veya şehirleşme ile birlikte yeni bir aile bağı gibi uzantılanan hemşerisinin yanında çalışmaya başlar. Hiç değilse bir komşusunun bulunması, hem aile açısından hem de toplum açısından daha uygun ve güvenli görülmektedir. Nitekim romanda da Bitirim Leyla hapse düştükten sonra kocası, komşusunun karısının çalıştığı bir fabrikada çalışmaya başlayarak kendini güvenceye almıştır.

Sonuç

İnsanın doğuştan getirdiği bir özellik olan cinsiyet ve içine doğduğu toplumun kişiden beklentileriyle şekillenen toplumsal cinsiyet, bireye varoluşu itibarıyla birtakım sorumluluklar, davranış kalıpları, beklentiler yüklemektedir. Bu kalıplara uyan bireyler toplum tarafından onay görürken; kalıpların dışına çıkan, çıkmaya çalışan ya da çıkmak zorunda kalan bireyler ötekileştirilmiş, dışlanmıştır. *Tersine Dünya* romanında da bu ötekileştirmenin erkeğe yöneltilmiş hâlini görmekteyiz

Türkiye’de ailesini geçindirmesi beklenen, ev dışındaki yaşamda aktif olan, ev içi yaşamda hizmet gören erkek cinsiyetidir. Kadından ise ev içi işlere (yemek yapmak, temizlik, çocuk bakımı) bakması ve sosyal alanda erkekten daha az aktif bir konumda yer alması beklenmektedir. Her ne kadar günümüzde kadın çalışma hayatının içinde etkin rol almaya başlasa da insanlar çeşitli şekillerde kadının rahat yaşamasını engelleyecek sınırlar oluşturmaya devam etmektedir. Gelir ve okuma düzeyinin artmasıyla kadının üzerindeki toplum baskısı azalmış gibi görünse de aslında sadece şekil değiştirmiştir.

Feminizm ülkemizde çok yol alması gereken bir düşünce sistemi olarak hâlihazırda bulunmaktadır. Orhan Kemal çok erken bir dönemde, her ne kadar kitabın feminist düşünceyle yazıldığını söylemek mümkün olmasa da, toplumsal yapıyı

² Bkz. Dedeoğlu, Saniye. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi. *Toplum ve Bilim*, Güz 2000.

başarılı biçimde irdeleyerek, kadın bireylerin sorunlarının ve onların üzerindeki toplumsal baskının farkına varmıştır. *Tersine Dünya* romanında bu toplumsal baskı rol değişimi ile verilirken mizahi unsurlarla süslenmiştir. Feminizm sadece kadının insanca yaşamasını sağlamaz. Bu düşünce sistemi bireyler üzerindeki toplum baskısını en aza indirgeyerek erkeğin üzerindeki baskıyı da azaltır.

Tersine Dünya'da genel olarak kadının üzerindeki toplumsal baskı ve kadına yönelik toplumdaki olumsuz algı erkek kimliğinde işlenmiş olsa da; dikkat edilmesi gereken noktalardan biri erkeğe yüklenen sorumluluğun da romanda verilmiş olmasıdır. Ataerkil toplumda görece daha rahat yaşayan erkek bireyler toplumsal rollerin kuşatması sonucu baskı altındadırlar. Bitirim Leyla hapse ilk girdiğinde kendi özgürlüğünü değil dışarıdaki kocasının namusunu ve geçimini düşünmüştür. Bu durum erkek üzerindeki toplumsal baskının ya da rol dağılımının sonucunda ortaya çıkmıştır.

Orhan Kemal, erken bir dönemde feminizmden izler taşıyan *Tersine Dünya* romanıyla toplumsal rolleri değiştirerek okuyucularına yeni bir bakış açısı sunmuştur.

Kaynakça

- Akın A.- Demirel S. (2003). "Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25(4): 73-82
- Atabek, Erdal (1998). *Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık*. İstanbul: Altın.
- Buyrukçu, Muzaffer (2015). *Arkadaş Anılarında Orhan Kemal*, İstanbul: Ve Yayınevi
- Günay, Gülay- Bener, Özgün. "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri"
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935120.pdf> [Erişim Tarihi: 15.04.2020]
- Güveli, Özlem (2016). Orhan Kemal’in "Tersine Dünya" Adlı Romanının Sinema ve Tiyatro Uyarlamalarının Eleştirel Analizi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi
- Orhan Kemal (2019). *Tersine Dünya*. İstanbul: Everest Yayınları
- Mitchel J- Oakley A. (1992). *Kadın ve Eşitlik*. İstanbul: Pencere Yayınları
- Otyam, Fikret (2015). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Şeker, Aziz (2019). Kemal Tahir, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal’in Romanlarında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın -Karşılaştırmalı Bir İnceleme- . Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi
- Vatandaş, Celalettin. "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı"
<https://dergipark.org.tr/en/pub/iusoskon/issue/9517/118909> [Erişim Tarihi: 11.02.2020]